

Педагогічні технології здоров'язбереження молодших підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі

Таміла БЕРЕЖНА,

завідувач сектору науково-дослідної та експериментальної роботи відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України

Останніми роками особливої гостроти набула проблема здоров'язбереження підростаючого покоління. Відомо, що за час навчання у загальноосвітньому навчальному закладі стан здоров'я дітей значно погіршується. Це пов'язано насамперед з екологічними, економічними та соціальними проблемами в суспільстві. Крім того, така негативна тенденція обумовлена чинниками, що мають місце на рівні загальноосвітньої школи, а саме: емоційним дискомфортом, спричиненим труднощами навчально-виховного процесу, перевантаженням програмним матеріалом, складнощами стосунків у системі учні–вчителі–батьки, недостатньою руховою активністю, браком організації здорового дозвілля, раціонального харчування, слабким упровадженням системи здоров'язбереження, відсутністю сформованої мотивації на здоровий спосіб життя та культури здоров'я школярів. Це потребує впровадження в практику роботи загальноосвітнього навчального закладу здоров'язберезувальних технологій, які є важливою складовою здоров'язберезувального середовища і передбачають взаємозв'язок та взаємодію всіх факторів навчально-виховного процесу, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я дітей та підлітків.

У контексті цього дослідження наша увага зосереджена саме на молодших підлітках. Як наголошують дослідники М.Акімова, В.Козлова, Н.Менчинська, значна частина учнів при переході до школи другого ступеня втрачає інтерес до навчання, що пов'язано з дорослішанням у фізичному, психічному і соціальному розумінні. Крім того, зростає кількість навчальних предметів, замість одного вчителя-класовода з дітьми працюють учителі-предметники. В цьому віці основою життя молодших підлітків є школа, навчання, відносини з товаришами, друзями, батьками, педагогами. Вони потребують не лише опанування знань, а й комфортних умов для навчання і виховання. У зв'язку з цим перед педагогічним колективом загальноосвітнього навчального закладу постає завдання формування здоров'язберезувального середовища, сприятливого для виховання гармонійно розвиненої, фізично досконалої особистості.

О.Підгірна розуміє поняття «здоров'язберезувальний простір» як багаторівневу освітню систему та соціально організоване виховне середовище, в якому пріоритетами є здоровий спосіб

життя, культура здоров'я, прогнозування здоров'язберезувальної діяльності [24, с. 31].

Н.Міллер доводить, що здоров'язберезувальне освітнє середовище сприяє впровадженню здоров'язберезувального навчання як процесу взаємодії учнів і вчителя, результатом якого є засвоєння знань, умінь, навичок, способів творчої діяльності, системи цінностей та збереження здоров'я учасників освітнього процесу [14, с. 18].

Останніми роками здоров'язберезувальні педагогічні технології набули активного впровадження у педагогічній практиці. За їх допомогою вчителі формують знання, уміння, навички та свідомість, організують простір діяльності й визначають життєві орієнтири підлітків.

Поняття «здоров'язберезувальні технології» охоплює всі напрями діяльності загальноосвітнього навчального закладу щодо формування культури здоров'я учнів, позитивної мотивації на здоровий спосіб життя. За визначенням В.Ковалько, освітня технологія педагогіки здоров'язбереження – це процес відтворення педагогічних дій з арсеналу педагогічного і методичного інструментарю в межах зв'язку «педагог – учень», які здійснюються

за допомогою системного використання форм, засобів і методів, що забезпечують отримання запланованих результатів з урахуванням мети й завдань педагогіки здоров'язбереження [12, с. 17].

Дослідник М.Смірнов серед здоров'язбережувальних технологій, що впроваджуються у системі освіти, виділяє декілька груп: медико-гігієнічні технології, фізкультурно-оздоровчі технології, екологічні технології, а також технології, які гарантують безпеку життєдіяльності, та здоров'язбережувальні освітні технології [21, с. 21]. На думку автора, здоров'язбережувальні освітні технології варто визнати найвагомішими за ступенем впливу на здоров'я учнів.

Науковці вважають, що здоров'язбережувальними освітніми технологіями необхідно вважати всі педагогічні технології, які не шкодять здоров'ю учнів, створюючи безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі, а саме:

– сприятливі умови навчання дитини в школі (відсутність стресових ситуацій, адекватність вимог, відповідна методика навчання та виховання);

– оптимальна організація навчально-виховного процесу (згідно з віковими та гендерними особливостями);

– індивідуальні особливості та гігієнічні норми;

– повноцінний та раціонально організований руховий режим;

– виховання в учнів позитивного ставлення до здорового способу життя [6, с. 4].

І.Єрохіна визначає поняття «здоров'язбережувальні технології» в освіті як сукупність форм, засобів і методів, що спрямовані на досягнення оптимальних результатів у підтриманні фізичного, психічного, духовного й соціального благополуччя людини в формуванні здорового способу життя [9, с. 165].

За висновками дослідників О.Ващенко та С.Свириденко, поняття «здоров'язбережувальні технології» охоплює всі сфери діяльності загальноосвітнього навчального закладу щодо формування, збереження та поліпшення здоров'я учнів [6, с. 3]. Серед здоров'язбережувальних технологій, що традиційно використовуються у системі загальноосвітніх навчальних закладів, можна виокремити п'ять основних типів: медико-гігієнічні, фізкультурно-оздоровчі, еколого-рекреаційні, безпека життєдіяльності, здоров'язбережувальні педагогічні технології [10, с. 18]. Кожна з цих технологій має свою методику, способи, форми, хоча за кінцевим результатом усі вони спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я безпосередніх учасників навчально-виховного процесу.

Суть здоров'язбережувальних технологій полягає в комплексній характеристиці умов виховання й навчання, які дозволяють зберігати наявний стан і нарощувати вищий рівень здоров'я молодших підлітків, формувати навички здорового способу життя, здійснювати моніторинг показників індивідуального розвитку, прогнозувати можливі зміни

здоров'я та проводити відповідні психолого-педагогічні, коригувальні, реабілітаційні заходи з метою забезпечення успішної навчальної діяльності, поліпшення якості життя суб'єктів освітнього середовища.

Перше місце у цій групі посідають *медико-гігієнічні технології*, що охоплюють:

- контроль і допомогу в забезпеченні належних гігієнічних умов у навчальному закладі згідно із законодавчими та нормативними актами відповідних міністерств і відомств;

- проведення щеплень молодшим підліткам та надання консультативної і швидкої допомоги в екстремальних випадках;

- організацію санітарно-гігієнічної просвіти педагогічного колективу й молодших підлітків;

- відстеження динаміки здоров'я молодших підлітків;

- організацію профілактичних заходів напередодні епідемій (грипу) [там само, с. 20].

Фізкультурно-оздоровчі технології спрямовані на формування фізично розвиненої особистості з високою мотивацією до здорового способу життя. За змістом ці технології передбачають розвиток у підлітків таких якостей, як загартованість, витривалість, швидкість, гнучкість, що реалізується на уроках фізичної культури й у роботі спортивних секцій, клубів тощо.

Екологічні здоров'язбережувальні технології спрямовані на створення природовідповідних, екологічно чистих умов життя й діяльності вчителів та учнів безпосередньо у навчальному закладі (облаштованість пришкольньої території, наявність кімнатних рослин у класах, рекреаціях, організація шкільного музею рослин, функціонування оранжереї та живого куточка, участь учнів у природоохоронних заходах).

Технології з безпеки життєдіяльності передбачають дотримання правил охорони праці, пожежної безпеки, цивільної оборони тощо.

Здоров'язбережувальні педагогічні технології зазвичай поділяють на такі основні види: організаційно-педагогічні, психолого-педагогічні та навчально-виховні.

За допомогою *організаційно-педагогічних технологій* визначають структуру навчально-виховного процесу, організують його учасників, створюють комфортний психологічний клімат в учнівському й педагогічному колективах.

Психолого-педагогічні технології набувають особливого змісту в межах диференційованого та індивідуального підходів. Найчастіше вони пов'язані з безпосередньою діяльністю вчителя, його впливом на молодших підлітків (психолого-педагогічний супровід усіх елементів навчально-виховного процесу).

До *навчально-виховних технологій* долучають програми з навчання турботи про власне здоров'я та формування культури здоров'я молодших підлітків, із спонукання їх до дотримання здорового

способу життя, запобігання шкідливим звичкам, проведення організаційно-виховної роботи після уроків, просвіти батьків тощо [18, с. 61].

Практика роботи загальноосвітніх навчальних закладів засвідчує, що здоров'язберезувальні технології реалізуються шляхом таких напрямів навчально-виховної діяльності:

1) створення умов для зміцнення здоров'я молодших підлітків та їхнього гармонійного розвитку;

2) організація навчально-виховного процесу з урахуванням його психологічного та фізіологічного впливу на організм молодших підлітків;

3) розроблення й реалізація програм з формування культури здоров'я і профілактики шкідливих звичок;

4) медико-психолого-педагогічний моніторинг стану здоров'я, фізичного і психічного розвитку молодших підлітків;

5) функціонування служби психологічної допомоги вчителям і молодшим підліткам щодо подолання стресів, тривожності, формування доброзичливих і справедливих відносин у колективі;

6) контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних норм організації навчально-виховного процесу; нормування навчального навантаження і профілактики стомлюваності молодших підлітків;

7) організація збалансованого харчування молодших підлітків у навчальному закладі.

Вивчення наявних у педагогічній теорії та освітянській практиці здоров'язберезувальних педагогічних технологій дає змогу констатувати, що найдієвішими для впровадження у загальноосвітніх навчальних закладах України ми вважаємо такі:

- *здоров'язберезувальні технології*, що охоплюють: проведення тематичних семінарів та педагогічних рад, курсів підвищення кваліфікації для вчителів, дотримання раціонального розкладу уроків, відстеження певних норм домашніх завдань згідно з вимогами, проведення інтегрованих уроків, впровадження особистісно орієнтованого та індивідуального підходів у навчанні, створення сприятливого психологічного клімату й обов'язкової ситуації успіху та емоційної розрядки на уроці, організацію психологічних тренінгів із молодшими підлітками, вчителями, батьками;

- *технології збереження і стимулювання здоров'я* передбачають використання рухливих спортивних ігор, пальчикової гімнастики, сольових мішечків, гімнастики для очей, релаксацію, створення ситуації успіху, впровадження інформаційно-комунікативних технологій, технологію формування творчої особистості, технологію критичного мислення, введення для кожного підлітка листків та щоденників здоров'я;

- *медико-гігієнічні здоров'язберезувальні технології* – це регулярна диспансеризація підлітків та вчителів, своєчасне інформування батьків про необхідність додаткового медичного обстеження та про результати чергової диспансеризації, проведення фізкультхвилинок під час навчально-виховного

процесу, формування у підлітків навичок самоконтролю та самодіагностики, здійснення моніторингу захворюваності учнів, функціонування медичного кабінету, кабінету ЛФК, дотримання режиму вологого прибирання, створення куточків здоров'я;

- *фізкультурно-оздоровчі технології* охоплюють моніторинг фізичної підготовленості підлітків, комплекси лікувальної фізкультурної гімнастики, проведення Днів здоров'я, занять у тренажерному залі, роботу спортивних гуртків та секцій, організацію рухливих ігор під час перерви, розвиток основних фізичних рухових здібностей, роботу спортивних гуртків і секцій;

- *екологічні здоров'язберезувальні технології* – це туристичні походи, валеологічні екскурсії, виготовлення та розміщення годівниць, шпаківень взимку, робота на пришкольніх ділянках, екологічні десанти;

- *корекційні технології* ґрунтуються на арт-терапії, казкотерапії, технологіях музичного впливу, впливу кольором, корекції постави;

- *технології навчання здорового способу життя* включають: проведення комунікативних ігор, бесід, лекцій, тренінгів, гурткову та клубну роботу, організацію батьківського університету, діяльність творчих груп з пропаганди здорового способу життя, оздоровчих декад, годин спілкування, спортивно-масових, фізкультурно-оздоровчих заходів, співпрацю з батьками та громадськими організаціями.

Враховуючи практику роботи експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів – Шкіл сприяння здоров'ю, нами визначено, що впровадження таких технологій спонукає педагогічні колективи до:

- комплексного планування важливих завдань діяльності навчального закладу на основі здоров'язбереження;

- цілісного підходу до проблем збереження і зміцнення здоров'я дітей;

- визначення норм навчальних та позааудиторних навантажень з урахуванням загальної працездатності та умов наукової організації навчальної діяльності;

- формування здоров'язберезувальної компетентності педагогів, стимуляції самоосвіти з питань здоров'язбереження;

- створення у навчальному закладі здоров'язберезувального середовища;

- забезпечення співпраці з батьками на основі взаємопідтримки та взаємодопомоги.

Проведений нами аналіз здоров'язберезувальних педагогічних технологій дає змогу зробити висновок, що в Україні здійснюється науковий пошук в напрямі підвищення ефективності процесу формування здорового способу життя учнів у контексті формування здоров'язберезувального середовища для молодших підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі. Впроваджуються здоров'язберезувальні педагогічні технології навчання і виховання, проводиться активний пошук

універсальної моделі системи освітньої і профілактичної роботи з формування у молодших підлітків, їхніх батьків та вчителів позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, ставлення до власного здоров'я як найвищої соціальної цінності.

Завдяки комплексному підходу можуть бути вирішені завдання збереження та зміцнення здоров'я дітей, адже здорова людина здатна досягти успіхів у житті, стати лідером, переможцем, високоосвіченою і висококультурною особистістю.

Література

1. *Державна* національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). Постанова Кабінету Міністрів України №983 від 03.11.1993 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua>
2. *Основні* орієнтири виховання учнів 1–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту №1243 від 31.10.2011 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/img/zstored/files/1243.doc>
3. *Ахутіна Т.В.* Здоров'єсберегаючі технології обучения: індивідуально-орієнтований підхід / Т.В. Ахутіна // Школа здоров'я. – 2000. – Т. 7. – №2. – С. 21 – 27.
4. *Бех І.Д.* Виховання особистості: У 2-х кн. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
5. *Валетов М.Р.* Формирование здоров'єорієнтованной направленности личности студентов в процессе физического воспитания: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / М.Р. Валетов. – Челябинск, 2006. – 23 с.
6. *Ващенко О.* Організація здоров'єзберігаючої діяльності початкової школи / О.Ващенко, С.Свириденко // Початкова освіта. – 2005. – №46 (334). – С. 2–4.
7. *Виравова А.Р.* Гигиенические принципы личностно-ориентированного обучения детей и подростков: концепция, структура, здоров'єсберегаючі педагогические технологии, ресурсы: автореф. дисс. ... д-ра мед. наук: 14.00.07 / А.Р. Виравова. – М., 2006. – 48 с.
8. *Горашук В.П.* Теоретичні і методологічні засади формування культури здоров'я школярів: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / В.П. Горашук. – Х., 2004. – 21 с.
9. *Ерохіна І.А.* Здоров'єсберегаючі технології в профілактике наркозависимости подростков: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / І.А. Ерохіна. – Тамбов, 2005. – 272 с.
10. *Кириленко С.В.* Школа культури здоров'я: від сьогодення до майбутнього / С.В. Кириленко, О.М. Михайлов, В.П. Сергієнко – К.; Чернівці: Букрек, 2012.
11. *Ковалёва О.И.* Личностно ориентированное обучение студентов современных вузов как фактор сохранности здоровья: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / О.И. Ковалёва. – Ставрополь, 2004. – 175 с.
12. *Ковалько В.И.* Здоров'єсберегаючі технології: школьник и компьютер: 1–4 классы / В.И. Ковалько. – М.: ВАКО, 2007. – 304 с.
13. *Коржова М.Е.* Здоров'єсберегающая технология осуществления образовательного процесса в учреждениях среднего профессионального образования: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01/13.00.08 / М.Е. Коржова. – Челябинск, 2007. – 24 с.
14. *Миллер Н.Д.* Здоров'єсберегающее обучение детей санаторных классов общеобразовательной школы: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Н.Д. Миллер. – Новокузнецк, 2006.
15. *Митяева А.М.* Здоров'єсберегающие педагогические технологии: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А.М. Митяева. – М.: Академия, 2008. – 192 с.
16. *Михайлова Н.Н.* Внедрение здоров'єсберегающих технологий как актуальное направление технологизации профессионального образования / Н.Н. Михайлова // Образование: исследовано в мире. – 2005.
17. *Науменко Ю.В.* Комплексное формирование социокультурного феномена «здоров'є» у подростков в общеобразовательной школе: автореф. дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Ю.В. Науменко. – Москва, 2009. – 43 с.
18. *Коцур Н.* Формування здоров'єзберезувального простору в загальноосвітніх навчальних закладах / Н.Коцур // Рідна школа. – 2012. – №11. – С. 60–65.
19. *Оржеховська В.М.* Валеологічні знання дітям і молоді / В.М. Оржеховська // Освіта України. 1999. – №36. – С. 10–11.
20. *Скородумова Е.В.* Обоснование здоров'єсберегающих технологий у детей в начальный период обучения в школе: автореф. дисс. ... канд. мед. наук: 14.00.09 / Е.В. Скородумова. – Самара. – 23 с.
21. *Смирнов Н.К.* Здоров'єсберегающие образовательные технологии и психология здоровья в школе / Н.К. Смирнов. – 2-е изд. – М.: АРКТИ, 2006. – 320 с.
22. *Смирнов Н.К.* Здоров'єсберегающие образовательные технологии в работе учителя и школы / Н.К. Смирнов. – М., 2003. – 136 с.
23. *Соловьёв Г.М.* Здоровый образ жизни: научно-теоретические и методические основы: учеб. пособие / Г.М. Соловьёв. – Ч. 1. – Ставрополь: Изд-во СГУ, 2001. – 180 с.
24. *Подгорная О.Е.* Проектирование здоров'єсберегающего пространства общеобразовательной школы средствами личностно-ориентированного образования: дисс. ... канд. пед. наук / О.Е. Подгорная. – Тирасполь, 2005. – 211 с.
25. *Тихомирова Л.Ф.* Теоретико-методические основы здоров'єсберегающей педагогики: дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Л.Ф. Тихомирова. – Ярославль, 2004. – 339 с.
26. *Факторович А.А.* Сущность педагогической технологии / А.А. Факторович // Педагогика. – 2008. – №2. – С. 19–27.

Анонції

Таміла БЕРЕЖНА

Педагогічні технології здоров'єзбереження молодших підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі

У статті аналізуються різні підходи до визначення поняття «здоров'єзберезувальні технології». Розглядаються форми здоров'єзбереження молодших підлітків та комплекс заходів у загальноосвітньому навчальному закладі, що необхідні для створення

комфортних умов для самореалізації й розвитку учасників навчально-виховного процесу.

Ключові слова: здоров'я, здоров'язбережувальні технології, загальноосвітній навчальний заклад, педагог, молодші підлітки.

Тамила БЕРЕЖНАЯ

Педагогические технологии здоровьесбережения младших подростков в общеобразовательном учебном заведении

В статье анализируются различные подходы к пониманию термина «здоровьесберегающие технологии». Рассматриваются формы здоровьесбережения младших подростков, а также комплекс мероприятий в общеобразовательном учебном заведении, которые необходимы для создания комфортных условий для самореализации и развития участников учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: здоровье, здоровьесберегающие технологии, общеобразовательное учебное заведение, педагог, младшие подростки.

Tamila BEREZHNA

Health saving pedagogical technologies used for younger adolescents in educational institution

The article analyzed the different approaches to the understanding of the «health-saving technology». Disclosed the forms of saving health of the younger teenager in educational institutions. And also consider the appropriate mix of development opportunities, which should provide a quality educational environment to all actors of the educational process.

Keywords: health, health-saving technology, general educational institutions, teacher, younger teenager.

ПОДІЇ. ЗАХОДИ. ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Відзначення 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка в ДНПБ України імені В.О. Сухомлинського

Вшанування пам'яті Великого Кобзаря припало на буремний і вирішальний для України час. Як ніколи необхідною й важливою сьогодні є для нас, його нащадків, духовна спадщина. У Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В.О. Сухомлинського було підготовлено заходи, присвячені ювілею українського поета, художника, мислителя, освітнього діяча Тараса Шевченка. На порталі бібліотеки (<http://dnrb.gov.ua/>) представлено **бібліографічні списки** «Педагогічні погляди Т.Г. Шевченка у контексті розвитку освіти» та «Тарас Шевченко – гордість українського народу»; **віртуальні книжкові виставки** «Плин вічності крізь слово Кобзаря» та «Кобзареве слово мовами світу». У читальних залах бібліотеки впродовж року експонуються **книжкові виставки**: «Тарас Шевченко – духовний взірць нації» (головне приміщення, вул. М. Берлінського, 9) і «Тарас Шевченко – духовний світ українського народу» (філія, вул. Володимирська, 57).

Інформаційною підтримкою заходів інших освітянських установ стали **виїзні книжкові виставки** документів із фонду ДНПБ України імені В.О. Сухомлинського в Інституті педагогічної освіти й освіти дорослих НАПН України для учасників «круглого столу» «Тарас Шевченко у вимірах культури сучасної української нації» (24 лютого 2014 р.) та в Ліцеї міжнародних відносин №51 м. Києва – для учасників публіцистично-методологічної конференції «...І весь святий наш Київ» (27 лютого 2014 р.).

Для шанувальників мистецтва в головному приміщенні бібліотеки підготовлено **художні виставки**: офортів і гравюр Т.Г. Шевченка «Тарас Шевченко – академік гравюри» (впродовж року); картин народного художника України П.О. Басанця та художниці О.П. Басанець і Т.М. Фокіної «Я так люблю її, я так люблю мою Україну...» (з 9 березня по 15 травня); «Творчі роботи

вихованців, педагогів та родин ДНЗ № 428 за мотивами поезій Т.Г. Шевченка» (з 24 березня по 12 вересня).

26 березня 2014 року в головному приміщенні ДНПБ України імені В.О. Сухомлинського відбулося **літературно-мистецьке свято «Слава Шевченка – слава Україні»**. Організаторами заходу виступили НАПН України, ДНПБ України імені В.О. Сухомлинського та Управління освіти Шевченківського району м. Києва. Щира любов до творчості Великого Кобзаря об'єднала представників освітянської громади: науковців, учителів, вихователів, студентів та користувачів бібліотеки. На основі архівних документів та власних досліджень доповідачі висвітлили маловідомі сторінки біографії Тараса Шевченка. Про «Горобині ночі на Тарасовій горі» розповів журналіст, лауреат Міжнародної премії імені Володимира Винниченка, заслужений працівник культури України Володимир Біленко. Наталія Околітенко, автор історичної повісті «Рось-Марія», що є першим в українській літературі дослідженням долі того, хто став предтечею генія, розповіла присутнім про унікальні відкриття з історії взаємин Тараса Шевченка та Івана Сошенка. Вихователь-методист Наталія Вороніна для працівників дошкільних навчальних закладів підготувала методичний матеріал на тему «Твори Шевченка в роботі з дітьми дошкільного віку», в якому висвітлила досвід дитячого садка-школи «Кобзарик». Окрасою свята стала музично-поетична композиція за творами Т.Г. Шевченка, яку виконали студенти V курсу Інституту мистецтв НПУ ім. М.П. Драгоманова та учасники дитячого музичного театру «Маестро» під керівництвом кандидата педагогічних наук, доцента Людмили Паньків.

Світлана КИРІЙ,
завідувач сектору соціокультурних комунікацій ДНПБ
України імені В.О. Сухомлинського